

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

М. Filon,

Odessa national academy of telecommunications named after O.S. Popov

CONCEPTUAL BASES OF THE MECHANISM OF STATE REGULATION OF THE COMPETITION IN THE MARKET OF TELECOMMUNICATION SERVICES

У статті визначено роль та значення сфери телекомунікацій для розвитку економіки країни. Встановлено, що ця сфера потребує державного регулювання з огляду на низку причин. Запропоновано основні напрями державного втручання у регулювання конкуренції ринків телекомунікаційних послуг. Визначено організаційно-економічну сутність регулювання ринку телекомунікацій у загальнодержавній регуляторній системі. Розроблено концептуальні основи та складові механізму державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг. Визначено об'єкт, суб'єкт та суть механізму. Розроблено комплекс засобів, важелів, методів та інструментів, які формують концептуальні основи механізму державного регулювання конкуренції. До складових механізму віднесено аналіз ринків телекомунікаційних послуг, впровадження методів підтримки системи універсального обслуговування, тарифне регулювання та аналіз ефективності державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг на мікро- та макрорівнях.

The summary In article the role and values of sphere of telecommunications for national economy development is defined. It is established, this sphere needs state regulation for some reasons. The basic directions of the state intervention in regulation of a competition of the markets of telecommunication services are offered. The organizational-economic essence of regulation of the market of telecommunications in nation-wide regulatory to system is defined. Conceptual bases and components of the mechanism of state regulation of a competition in the markets of telecommunication services are developed. The object, the subject and a mechanism essence is defined. The complex of means, levers, methods and tools which form conceptual bases of the mechanism of state regulation of a competition is developed. To making the mechanism it is carried: The analysis of the markets of telecommunication services, methods of support of system of universal service, tariff regulation and the analysis of efficiency of state regulation of a competition in the markets telecommunication services on micro- and macro levels.

Ключові слова: ринок телекомунікаційних послуг, механізм, державне регулювання, конкуренція.

Key words: the market of telecommunication services, the mechanism, state regulation, a competition.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

У проєкті Стратегії інноваційного розвитку України на 2009—2018 роки та на період до 2039 року визначено правові, економічні, соціальні, екологічні, організаційні та інші складові розвитку інноваційної сфери як механізму забезпечення реалізації системи державного регулювання прискореним розвитком України задля побудови конкурентоспроможної економіки, адаптованої до глобальних викликів у довгостроковому періоді [1, с. 1]. Таким чином, на державному рівні визнається необхідність державного регулювання низки суспільних процесів та сфер економічної діяльності.

Сфера телекомунікації відіграє ключову роль у стабільному розвитку економіки держави. Вона забезпе-

чує громадянам можливість швидкого отримання різноманітної інформації, в тому числі відомостей про діяльність органів влади, розширює зв'язки в діловому середовищі, сприяє притоку прямих іноземних інвестицій.

Разом з тим, на розвиток самої сфери телекомунікацій істотно впливає економіко-правова база, що забезпечує необхідні умови для справедливої конкуренції, а також можливість впровадження передових технологій. Проте сфера телекомунікації відноситься до таких сфер економічної діяльності, які не в змозі існувати в умовах будь-якої моделі конкуренції без регуляторного втручання держави, оскільки надає соціально-значущі послуги. Тому на ринках телекомунікаційних послуг необхідною умовою їх існування у соціально-еко-

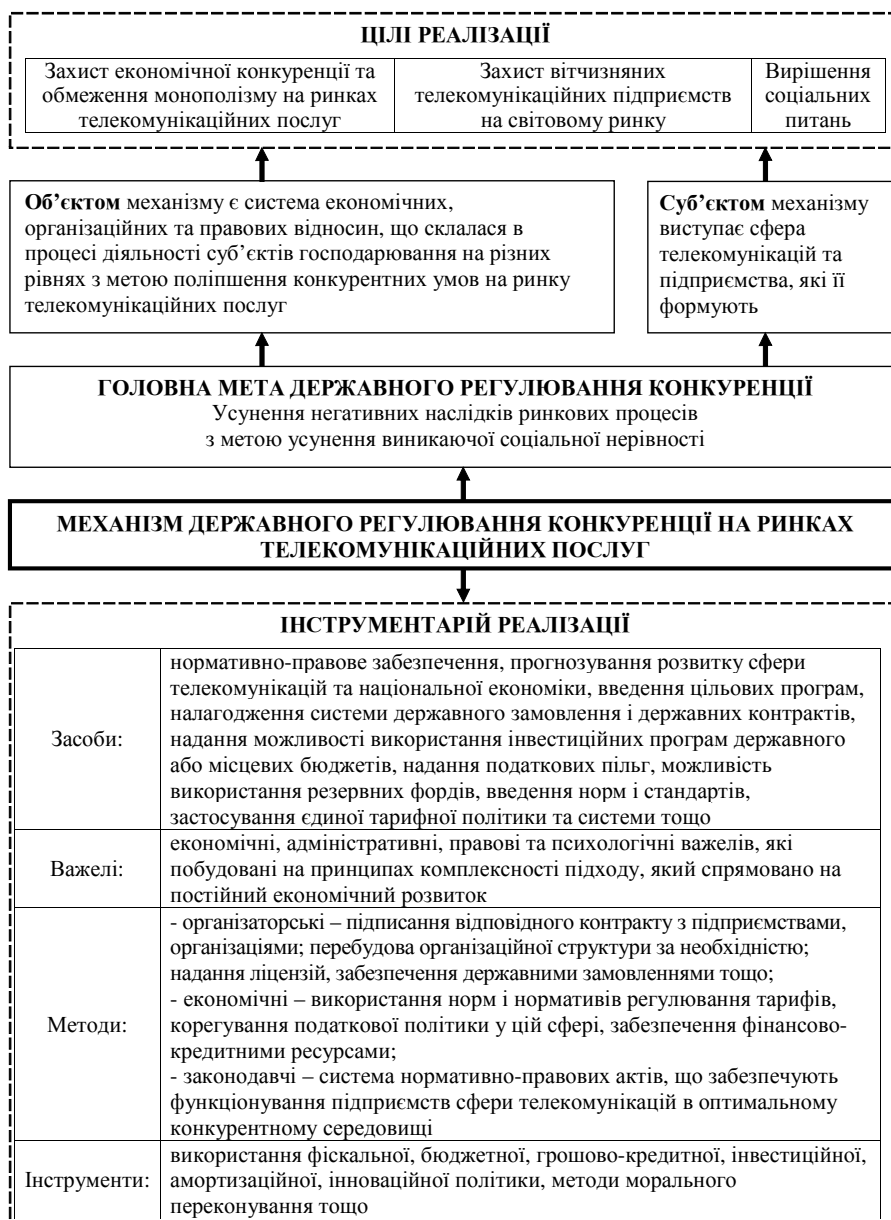

Рис. 1. Концептуальні основи механізму державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг

номічному середовищі є регулювання конкуренції. В цих умовах актуальності набувають дослідження, пов'язані із розробкою концептуальних основ та механізму державного регулювання конкуренції в сфері надання телекомунікаційних послуг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розвиток теоретичних основ та прикладного інструментарію аналізу конкуренції внесли такі вчені: М. Портер, Ф. Хайск та Й. Шумпетер [2]. Проблеми конкуренції досліджували також українські та російські фахівці — Г. Азоєв, І. Багієв, А. Гальчинський, І. Дахно, А. Чухно, Ю. Юданов та ін. [3, 4]. Дослідженню питання формування механізмів, в тому числі державного регулювання, присвятили свої праці Д. Ушаков та А. Кульман, які визначили, що механізм — це системи взаємозв'язків економічних явищ, які виникають за певних умов під впливом початкового імпульсу [5, с. 54].

причиною якого є існування багатьох господарських суб'єктів, які діють незалежно один від одного і кожний з яких прагне реалізувати власний економічний інтерес — одержати доход (прибуток) за різних умов виробництва та обігу, що впливає на витрати виробництва.

Проте деякі процеси розвитку ринків, зокрема телекомунікаційних, потребують втручання держави. Так, наприклад, втручання держави необхідне при наданні телекомунікаційними підприємствами універсальних послуг зв'язку, оскільки вони є соціально-значущими та забезпечують усім прошаркам населення, в тому числі соціально-незахищеним, доступ до засобів зв'язку та інформації, що гарантовано законодавством України. Регулювання необхідно в процесі здійснення взаєморозрахунків між учасниками технологічних процесів, у процесі міжнародного співробітництва, експлуатації мереж зв'язку тощо.

До фундаментальних економічних досліджень теорії та практики розвитку та регулювання ринків телекомунікаційних послуг можна віднести праці: Лозової Т.І., де розроблені організаційно-економічні механізми реформування та регулювання сфери телекомунікацій; Олейник Д.І., де пропонуються механізми інвестиційного забезпечення стійкого розвитку сфери телекомунікацій; Орлова В.М., в яких розроблені організаційно-економічні механізми управління галуззю зв'язку України [6, с. 15].

Проте в існуючих наукових доробках практично не розглянуто питання державного регулювання конкуренції на ринку телекомунікаційних послуг, не розроблено механізми та прикладний інструментарій цих процесів з огляду на те, що до певного часу ринки телекомунікаційних послуг в Україні були представлені переважно державними операторами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Недостатнє вивчення питань регулювання конкуренції в телекомунікаційній сфері обумовлює мету статті, що полягає у формуванні концептуальних основ механізму державного регулювання конкуренції на ринку телекомунікаційних послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Конкуренція має силу об'єктивного економічного закону,

Отже, необхідність державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг зумовлена створенням умов для ефективного функціонування самого ринку, усунення таких негативних наслідків ринкових процесів (несумлінна конкуренція), захисту інтересів вітчизняних телекомунікаційних підприємств при виході на світові ринки послуг, вирішення соціальних питань тощо.

Тому визначимо основні напрями державного втручання у регулювання конкуренції ринків телекомунікаційних послуг. На наш погляд, до них слід віднести: забезпечення стабільного розвитку вітчизняних ринків телекомунікаційних послуг; забезпечення раціонального використання ресурсів і підвищення ефективності виробничого процесу; підвищення конкурентоспроможності телекомунікаційних послуг вітчизняних підприємств у порівнянні з міжнародними підприємствами; підтримка телекомунікаційних підприємств, що надають універсальні послуги, тим самим вирішуючи деякі питання соціального розвитку суспільства (забезпечення соціальної справедливості, задоволення соціально-культурних та духовних потреб тощо).

Ефективним механізмом державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг може бути при використанні сукупності взаємодіючих дійових та результативних засобів, важелів, методів та інструментів, які формують концептуальні основи механізму державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг, який наведено на рисунку 1.

До основних засобів державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг можна віднести: нормативно-правове забезпечення, прогнозування розвитку сфери телекомунікацій та національної економіки, введення цільових програм, налагодження системи державного замовлення і державних контрактів, надання можливості використання інвестиційних програм державного або місцевих бюджетів, надання податкових пільг, можливість використання резервних фондів, введення норм і стандартів, застосування єдиної тарифної політики та системи тощо.

До важелів, що використовуються при державному регулюванні конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг, відносяться економічні, адміністративні, правові та психологічні важелі, які побудовані на принципах комплексності підходу, який спрямовано на постійний економічний розвиток.

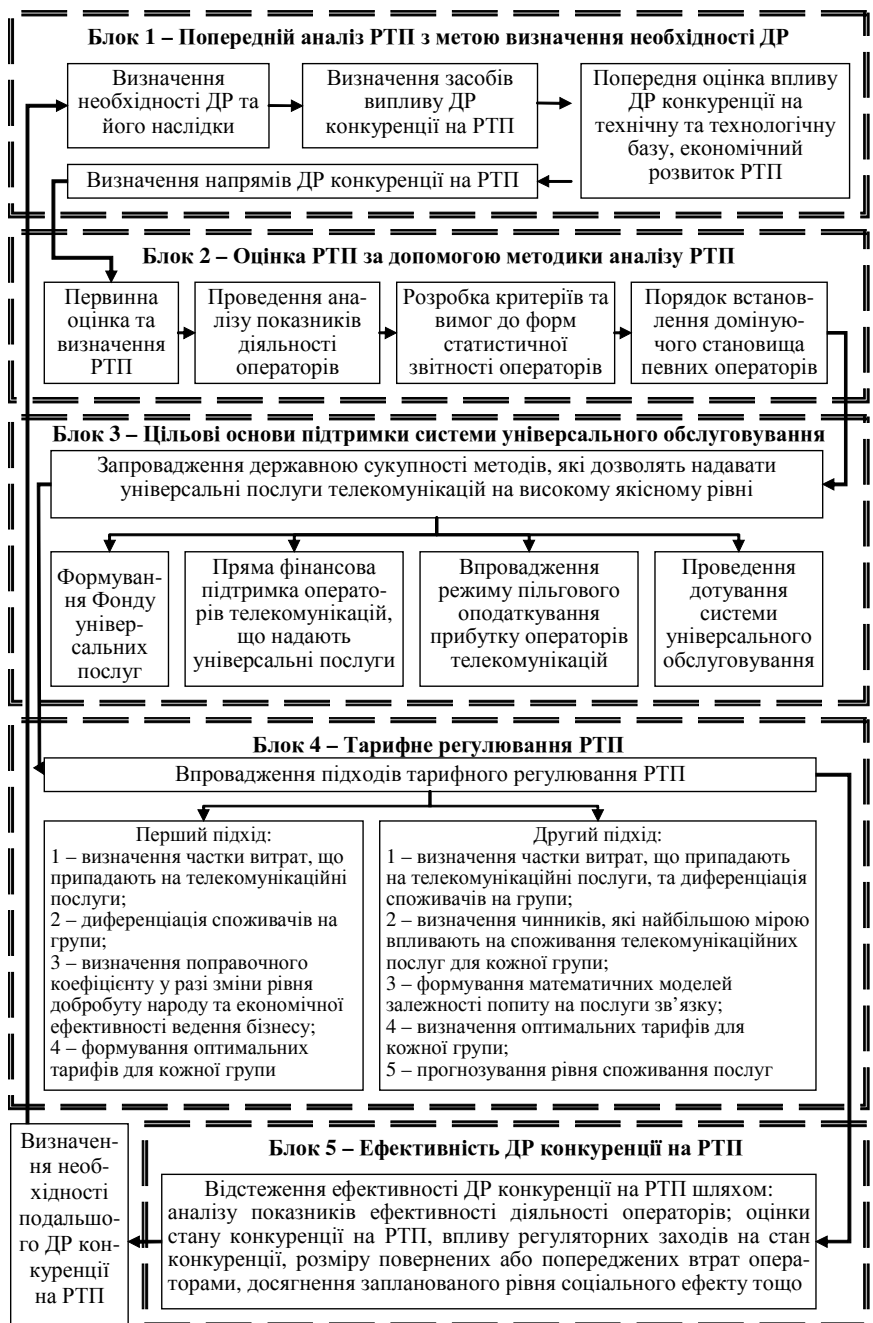

Рис. 2. Механізм ДР конкуренції РТП

Під економічними важелями передбачається всебічне вдосконалення вже діючих ринкових механізмів, стимулювання та захист економічної конкуренції, що забезпечується формами державного регулювання конкурентних відносин на ринках телекомунікаційних послуг. Запровадження таких заходів повинно здійснюватися збалансовано з урахуванням особливостей сфери телекомунікацій, її сучасного стану, структури й перспектив розвитку.

Під юридичними важелями слід розуміти: ліквідацію протиріч між різними нормативними актами (правотворча діяльність), які є основою для функціонування телекомунікаційних підприємств на ринку; оптимізацію інструментів і засобів правового регулювання конкурентних відносин на ринках телекомунікаційних послуг; впровадження ефективного механізму дії конкурентного законодавства.

Основними юридичними інструментами є сукупність законодавчих, урядових та інших нормативно-правових актів, які сприяють розвитку конкуренції.

Адміністративними важелями в механізмі державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг виступають: участь органів влади у прийнятті відповідних законодавчих та нормативно-правових актів; проведення організаційних та контролюючих заходів шляхом розроблення та організація виконання заходів, спрямованих на запобігання порушенню конкурентного законодавства; проведення моніторингу, перевірок, призначення експертизи; застосування санкцій, накладення штрафів; запобіжні заходи шляхом інформування громадськості щодо розглянутих справ, накладених штрафних санкцій, надання рекомендацій, попередніх висновків, роз'яснень.

Основними адміністративними інструментами є контроль за економічною конкуренцією з боку держави, а також форма цілеспрямованої дії держави на функціонуючу економічну систему з метою підвищення рівня життя населення, підвищення освітньо-культурного рівня, задоволення потреби в телекомунікаційних послугах і забезпечення економічного розвитку сфери телекомунікацій.

Під психологічними важелями необхідно розуміти формування про суб'єктів господарювання ринків телекомунікаційних послуг, про універсальні телекомунікаційні послуги свідомості в суспільстві.

Методи державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг являють собою способи впливу держави через законодавчі та виконавчі органи на ринки телекомунікаційних послуг, підприємств, що надають ці послуги, з метою створення або забезпечення умов їхньої діяльності відповідно до економічної та соціальної політики країни, стратегії розвитку сфери телекомунікацій тощо. Умовно методи державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг можна розподілити на:

- організаторські — підписання відповідного контракту з підприємствами, організаціями; перебудова організаційної структури за необхідністю; надання ліцензій, забезпечення державними замовленнями тощо;
- економічні — використання норм і нормативів регулювання тарифів, корегування податкової політики у цій сфері, забезпечення фінансово-кредитними ресурсами;
- законодавчі — система нормативно-правових актів, що забезпечують функціонування підприємств сфери телекомунікацій в оптимальному конкурентному середовищі.

Необхідним при державному регулюванні конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг є використання методів непрямого регулювання, до яких належать інструменти фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної, інвестиційної, амортизаційної, інноваційної політики, методи морального переконання тощо.

Під суттю механізму державного регулювання ринків телекомунікаційних послуг необхідно розуміти цілісну систему, що забезпечує постійний управлінський вплив, спрямований на забезпечення умов для усунення таких негативних наслідків ринкових процесів як послаблення конкуренції, злиття фірм; встановлює пра-

вила діяльності на ринках телекомунікаційних послуг з метою забезпечення всіма його учасниками недопущення антиконкурентних дій, яка під впливом сукупності принципів, важелів, методів та інструментів допомагає вирішити питання, які не можуть бути вирішені або вирішуються неякісно без втручання держави, шляхом аналізу ринку телекомунікаційних послуг, підтримки універсальних послуг, тарифного регулювання та оцінки ефекту використання телекомунікаційних послуг.

Потрібно відзначити, що механізм державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг є складною системою, всі елементи якого дуже тісно пов'язані між собою. Розроблений автором механізм державного регулювання (ДР) конкуренції ринків телекомунікаційних послуг (РТП) подано на рисунку 2. Об'єктом механізму державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг є система економічних, організаційних та правових відносин, що склалася в процесі діяльності суб'єктів господарювання з метою поліпшення конкурентних умов на ринку телекомунікаційних послуг.

Суб'єктом механізму державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг є сфера телекомунікацій та підприємства, які її формують.

Організаційно-економічна сутність механізму полягає у взаємозв'язку та взаємовпливі блоків, які мають певне змістовне наповнення, а саме:

Перший блок механізму присвячено аналізу ринків телекомунікаційних послуг, за результатами якого визначається стан конкуренції на ринку і чи потребує цей ринок регуляторного впливу. У разі встановлення потреби у регуляторному впливі на такий ринок на законодавчому рівні має бути чітко встановлено повноваження органу державного регулювання та регуляторні зобов'язання, які він має право встановлювати. Методика аналізу ринку телекомунікаційних послуг України повинна бути адаптована до міжнародних вимог та спрямована на первинну оцінку та визначення ринків телекомунікаційних послуг.

Другий блок механізму присвячено проведенню аналізу ринків телекомунікаційних послуг за допомогою методики, головною метою якої є визначення стану та якості конкурентного середовища, наявності або відсутності домінуючих операторів, їх ринкової ваги для прийняття обґрунтованих рішень щодо застосування регуляторних дій [8, с. 257].

Третій блок механізму присвячено визначенню та впровадженню методів підтримки системи універсального обслуговування, що ґрунтується на запровадженні державою сукупності методів, які дозволять надавати загальнодоступні (універсальні) послуги на високому якісному рівні. На нашу думку, необхідним є використання прямої фінансової підтримки операторів телекомунікацій шляхом компенсації можливих збитків за рахунок коштів державного бюджету, впровадження режиму пільгового оподаткування прибутку для телекомунікаційних операторів системи універсального обслуговування, а також дотування системи універсального обслуговування шляхом звільнення від сплати ПДВ (або його частини) на універсальні послуги.

Четвертий блок механізму державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг

присвячено удосконаленню методів тарифного регулювання. Зокрема доцільно удаватися до підходу, завдяки якому стає можливим встановлення та регулювання тарифів, відповідних рівню платоспроможності населення [9, с. 244]. Для цього усіх споживачів необхідно диференціювати на групи (сегменти споживчого ринку) виходячи зі структури їх витрат. Далі із застосуванням моделей логіко-математичного характеру визначити частку витрат, що припадають на телекомунікаційні послуги кожного сегменту та сформувати тарифні плани, які будуть оптимальними для різних груп споживачів з урахуванням витрат, що припадають на послуги зв'язку виходячи з граничної суми витрат і середнього обсягу споживання послуг.

П'ятий блок механізму присвячено аналізу ефективності державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг шляхом формування системи макро- та мікроекономічних показників. При оцінці ефекту на макрорівні усі підприємства, що функціонують на цих ринках доцільно розглядати як єдине ціле. До показників, що характеризують макроекономічний ефект, можна віднести: рівень бюджетної допомоги та бюджетних витрат, коефіцієнт співвідношення індексів споживчих цін ринків телекомунікаційних послуг та цін по країн тощо. Для оцінки ефекту від державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг на мікрорівні можна використовувати такі показники: коефіцієнт зміни операційних витрат операторів телекомунікацій за рахунок створення Фонду універсальних послуг, індекс доходів операторів телекомунікацій, коефіцієнт забезпеченості населення універсальними телекомунікаційними послугами та інші.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що державне регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг є необхідним з огляду на низку чинників, серед яких важливе місце займає соціальна значущість телекомунікаційних послуг. Ефективний механізм державного регулювання повинен містити у собі сукупність взаємопов'язаних засобів, важелів, методів та інструментів, які у поєднанні (через призму мети дослідження) формують концептуальні основи механізму державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг.

У статті визначено об'єкт та суб'єкт механізму державного регулювання конкуренції, визначено його суть та мету. Розроблені у статті концептуальні основи та сформований механізм державного регулювання конкуренції на ринку телекомунікаційних послуг містить у собі п'ять змістовних блоків, які у поєднанні забезпечують постійний управлінський вплив, спрямований на усунення негативних наслідків ринкових процесів, встановлюють правила діяльності на ринках телекомунікаційних послуг та гарантують усім прошаркам населення доступ до послуг зв'язку високого рівня якості.

У подальших дослідженнях автором планується обґрунтування та розробка науково-методичного підходу до оцінки ефекту від державного регулювання конкуренції на ринках телекомунікаційних послуг.

Література:

1. Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України, "Проект Стратегії інноваційного розвитку України на 2009—2018 роки та на період до 2039 року". [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=48722>
2. Портер М. Конкуренція: учеб. пособ. / Пер. с англ. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2000. — 495 с.
3. Азоев Г.Л. Конкуренція: анализ, стратегия и практика / Г.Л. Азоев. — М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. — С. 5.
4. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика / А.Ю. Юданов. — М.: Изд-во "ГНОМ-ПРЕСС", 1998. — С. 12.
5. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман; пер. с франц. Н.И. Хрустальной. — М.: Прогресс-Универс, 1993. — 192 с.
6. Орлов В.М. Організаційно-економічний механізм управління галуззю зв'язку України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.07.04 "Економіка транспорту і зв'язку" / В.М. Орлов. — Одеса, 2002. — 36 с.
7. Філон М.М. Методологія аналізу ринків телекомунікаційних послуг / М.М. Філон // Вісник Дніпропетровського університету. — № 10/1, 2012. — С. 255—261.
8. Национальная система политической экономии / Ф. Лист, С.Ю. Витте, Д.И. Менделеев. — "Европа", 2005. — 383 с.

References:

1. State Agency for Investment and National projects of Ukraine (2009), "Draft Strategy Innovatively development of Ukraine for 2009—2018 period for Years to 2039 years" [Electron resource]. — Access mode: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=48722> Kiev, Ukraine.
  2. Porter, M. (2000), Konkurentsya [The competition], Tran. with the English.: Textbook. Benefits, M: The publishing house Vylyame, Moskva, Russian.
  3. Azoev, G.L. (1996), Konkurentsya: analiz, strahyia y praktyka [Competition: analysis, strategy and practice], M.: Center for Economics and Marketing, Moskva, Russian.
  4. Yudanov, A. Y.(1998) Konkurentsya: teoryia y praktyka [Competition: Theory and Practice], M.: Publisher GNOME — Press, Moskva, Russian.
  5. Kuhlman, A. (1993), Ekonomycheskye mekhanyzmy [Economic mechanisms], Tran. with the frants. N.Y. Hrustalevoy, M.: Progress — Unyvers, Moskva, Russian.
  6. Orlov, V.M. (2002), "Organizational — economic mechanism management of the sector communications of Ukraine": Author. Abstract NM on competitok Sciences, Ph.D of Economic Sciences: specialty 08.07.04 "Economy of Transport and Communications", Odessa national academy of telecommunications named after O.S. Popov, Odessa, Ukraine.
  7. Filon, M.M. (2012), "Analysis Methodology telecommunications services markets", Visnyk dniproetrovs'koho universytetu, vol. 10/1, pp. 255—261.
  8. Lyst, F. Vytte, S.Y. and Mendeleev, D.I. (2005), Natsyonal'naia systema polytycheskoj iekonomyy [Natsyonal'naya system polytycheskoj the savings], Evropa, Moskva, Russian.
- Стаття надійшла до редакції 27.12.2013 р.*